

1940-1945: DE NIEUWE BOEKEN

Anthony Doerr kreeg onlangs de Pulitzer Prize voor zijn oorlogsroman *Als je het licht niet kunt zien*. Hij vertelt hoe die begon met zijn fascinatie voor draadloze communicatie.

Door **Hans Bouman**

Het wonder van de radio

Anthony Doerr is een gregtig verteller. Dat blijkt uit zijn werk, maar niet minder uit zijn interviews. Met enthousiasme dist hij het verhaal op over de genesis van zijn succesroman *Als je het licht niet kunt zien*, een relaas dat hij de afgelopen maanden vele malen heeft gedaan.

Het begon allemaal toen hij in 2004 een jaar aan de universiteit van Princeton, New Jersey, creative writing doceerde, en met de trein naar New York reisde om bij zijn uitgever de omslagontwerpen voor zijn debuutroman *About Grace* te gaan bekijken.

‘We reden Penn Station binnen en het laatste deel van het traject loopt daar ondergronds. Een stoel voor mij was een man in een levendig telefoongesprek verwickeld over het tweede deel van *The Matrix* en ineens viel zijn signaal weg. Hij ging helemaal door het lint, begon te tieren en op zijn mobieltje te slaan. Ik was zelfs even bang dat hij iemand te lijf zou gaan.

‘Tegelijk bedacht ik: man, we bevinden ons 25 meter ondergronds. Is het al niet geweldig dat je tegenwoordig kunt communiceren met iemand die zich god weet hoe ver weg bevindt? En dat nota bene via een ontvangertje ter grootte van een postzegel. De hele menselijke geschiedenis lang kon je alleen maar met mensen in je onmiddellijke nabijheid praten.’

De gebeurtenis deed bij Doerr het idee ontstaan om een verhaal te maken over het wonder van de radio. Het oerbeeld dat hem voor ogen stond: een meisje dat over de radio een verhaal voorleest aan een jongen die ergens opgesloten zit. Waar dit ta-

fereel zich zou moeten afspelen wist hij nog niet.

Een jaar later reisde Doerr door Frankrijk, om de Franse vertaling van *About Grace* te promoten. Zo belandde hij in Saint-Malo. ‘Zoals zo vaak waren aan die tour nogal wat sociale verplichtingen verbonden, dus zat ik in Saint-Malo weer eens aan zo’n schier eindeloos diner. Iedereen rookte, de stoel waarop ik zat was klein en ongemakkelijk, en zodra ik mijn kans schoon zag glipte ik naar buiten om een luchtje te scheppen en te ontsnappen.

‘Saint-Malo bij avond was imposant. Een paar dagen later kon ik, op een vrije dag, samen met mijn Franse uitgever de stad verder verkennen. We wandelden over de stadsmuren, door de straatjes, verkenden de tunnels onder de stad waar ooit piraten zich schuilhielden, zagen de kelders waar ze hun schatten bewaarden.’

Doerr was onder de indruk en stak dat tegenover zijn uitgever niet onder stoelen of banken. Geweldig, zo’n oude stad, zo volstrekt anders dan in de Verenigde Staten. Waarop de uitgever antwoordde: ‘Nou, eigenlijk is Saint-Malo een gloednieuwe stad. Hij is volledig herbouwd nadat hij in 1944 voor 88 procent werd verwoest. Door Amerikaanse bommenwerpers om precies te zijn, die voor het eerst in Europa napalm gebruikten.’

Oeps.

Bevangen door een soort plaatsvervangende schaamte, maar tegelijk gefascineerd door het feit dat het kennelijk mogelijk was een dergelijke ingrijpende historische gebeurtenis volledig weg te poetsen, zodat naïeve toeristen als hijzelf zich ►

INSPIRATIEBRON

Het personage Werner Pfennig in *Als je het licht niet kunt zien* is deels geïnspireerd door de befaamde foto's die de Amerikaanse fotojournalist John Florea in maart 1945 maakte van de Duitse soldaat Hans-Georg Henke, toen 15 jaar. Henke had, na de dood van zijn ouders, dienst genomen bij de Luftwaffe, om zo in zijn onderhoud te kunnen voorzien. De foto's werden genomen in het dorpje Hüttenberg-Rechtenbach, ten noorden van Frankfurt. Ze tonen de totale wanhoop van een schooljongen, gekleed in een veel te grote legerjas. De foto's verkregen een bijna archetypische status. Na de oorlog belandde Henke in de DDR. Hij overleed in 1997.

1940-1945: DE NIEUWE BOEKEN

► konden verbeelden door een authentieke middeleeuwse stad te lopen, drong het ineens tot Doerr door: dit was de plek waar zich het tafereel afspeelde van de jongen en het meisje en hun radiocontact.

Hij begon aan een roman waaraan hij uiteindelijk tien jaar zou werken en die zijn doorbraak bij een breed publiek betekende. *Als je het licht niet kunt zien* vertelt, in afwisselende hoofdstukken, het verhaal van het Franse meisje Marie-Laure LeBlanc en de Duitse jongen Werner Pfenning. Marie-Laure groeit op in Parijs, waar haar vader curator is van het Natuurhistorisch Museum. Als gevolg van staar is ze vanaf haar 6de blind.

Door maquettes te bouwen van de buurt waarin ze wonen, probeert vader LeBlanc zijn dochter toch wegwijs te maken in haar omgeving. Daarnaast leert hij haar braille en geeft haar de werken van onder meer Jules Verne te lezen.

Werner groeit samen met zijn zusje Jutta op in een weeshuis in het mijnwerkersstadje Zollverein nabij Essen. Zoals alle jongens in het weeshuis zal hij op zijn 15de mijnwerker worden en mogelijk hetzelfde lot ondergaan als zijn vader, die in de mijn verongelukte. Hij weet hieraan te ontsnappen dankzij zijn liefde voor en kennis van radio's. Wanneer hij erin slaagt het radiotoestel van een vooraanstaande nazi-officier te repareren, mag hij naar een paramilitaire school, waar hij zijn talenten zal leren ontplooiën ten gunste van het Duitse leger.

Als in 1940 Parijs onder de voet dreigt te worden gelopen, vluchten Marie-Laure en haar vader naar Saint-Malo, waar ze onderdak vinden bij een oud-oom. Daar zal ze betrokken raken bij het Franse verzet en in die hoedanigheid uiteindelijk in 1944 in contact komen met Werner. Pas zo'n 50 pagina's voor het eind van de roman, komen de twee verhaallijnen samen.

Doerr voelt zich al schrijver sinds hij als klein kind op een oude typemachine verhaaltjes schreef die hij vervolgens met zijn Playmobil-figuurtjes naspeelde. 'Ik was geïnspireerd door de Narnia-verhalen die mijn moeder mij voorlas. Ze vertelde me dat de schrijver ervan, C.S. Lewis, dood was. Ik vond dat pure magie: de schrijver was er niet meer, maar zijn verhalen nog wel.'

Op de universiteit ging hij geschiedenis

CV ANTHONY DOERR

1973 Geboren in Cleveland, Ohio

1995 Studeert af in geschiedenis aan Bowdoin College, Maine

2002 *The Shell Collector* (verhalen)

2004 *About Grace* (roman)

2007 *Four Seasons in Rome* (memoir)

2010 *Memory Wall* (verhalen)

2014 *All the Light We Cannot See* (Als je het licht niet kunt zien)

“

Ik ben heilig overtuigd van de helende kracht van literatuur

Foto Ivo van der Bent

studeren: uit nieuwsgierigheid, voor de verhalen. 'Ik heb helemaal niets met het creative writing-adagium *write what you know*. De gedachte om te moeten schrijven over een kale 41-jarige man die in Boise, Idaho, naar de supermarkt gaat, vind ik op het afschrikwekkende af oninteressant. Ik schrijf niet over wat ik ken, maar over wat ik wil leren kennen.'

Zo handelde Doerrs eerste roman, *About Grace*, over een sneeuw-wetenschapper, niet in de laatste plaats omdat Doerr zelf totaal gebiologeerd was door de structuur en de schoonheid van sneeuw. Zijn fas-

cinatie voor schelpen en schelpdieren leidde tot het titelverhaal van de verhalenbundel *The Collector*, dat handelde over een schelpenverzamelaar. Enzovoort.

Doerrs nieuwsgierigheid voerde hem naar Kenia, waar hij zeven maanden als klimgids werkte, Nieuw-Zeeland, waar hij de kost verdiende als boerenknecht, en Italië. 'Ik kreeg een schrijversbeurs om een jaar in Rome te gaan wonen. Daar zeg je geen nee tegen.' Alle drie landen figureren in zijn boeken, net als onder meer China, Letland, Zuid-Afrika, de Cariben, Alaska en andere delen van de Ver-

enigde Staten. Een paar maal per jaar reist Doerr de wereld rond, op reportage voor de *Condé Nast Traveler*.

Dat het tien jaar duurde voordat hij *Als je het licht niet kunt zien* voltooide, heeft veel te maken met de uitvoerige research die aan het boek ten grondslag ligt. 'Terecht, want op het moment dat ik aan het boek begon, wist ik zo goed als niets. Toen ik er op tournee was voor mijn boek dacht ik - ik schaam me haast om het te vertellen - dat Bretagne deel uitmaakte van Groot-Britannië!'

Dus bracht Doerr een aantal bezoeken aan Frankrijk, las persoonlijke memoires, verdiepte zich in de geschiedenis. Hij liet zich door zijn zoontje geblinddoekt door hun woonplaats Boise voeren om een idee te krijgen van de kwetsbaarheid van een blinde, en las boeken over blindheid door uiteenlopende auteurs als Jacques Lusseyran en Oliver Sachs.

Tijdens het researchproces werd het hem steeds duidelijker hoe essentieel de rol van de radio was gedurende de Tweede Wereldoorlog en de periode die eraan voorafging. 'Toen ik mijn boek begon, was mijn persoonlijke fascinatie voor de radiotechniek het uitgangspunt. Maar naarmate ik mij verder in mijn onderwerp verdiepte, ontdekte ik de cruciale draagwijdte van het fenomeen radio.'

Doerr koos een uitspraak van Joseph Goebbels als motto voor zijn boek: 'Wij hadden nooit aan de macht kunnen komen, of deze zo goed kunnen aanwenden, zonder de radio.'

'De nazi's waren zich ten eerste bewust van de macht van de radio. Vanaf 1937 was het in Duitsland verboden naar buitenlandse radiostations te luisteren. Aanvankelijk stond daar een arbeidsstraf op, later zelfs de doodstraf. Natuurlijk maakte ook het Franse verzet gebruik van de radio, en in mijn boek wordt Werner ingezet om die radiozenders op te sporen. Zijn eerst zo mooi en onschuldig lijkende hobby blijkt heel sinistere kanten te hebben. Stap voor stap laat hij zich door de nazi's inkapselen.'

Hoewel het grootste deel van *Als je het licht niet kunt zien* zich afspeelt tussen 1934 en 1944, loopt het boek uiteindelijk door tot 2014. Dat was een bewuste keuze. 'De lessen van de oorlog zijn tot de dag van vandaag relevant. Over een jaar of tien, vijftien zal er

PULITZER PRIZE 2015

***Als je het licht niet kunt zien* werd twee weken geleden bekroond met de Pulitzer Prize for Fiction, een van de meest prestigieuze Amerikaanse literaire prijzen. Dat is opmerkelijk, omdat die eigenlijk is bedoeld voor 'een Amerikaanse auteur, die bij voorkeur schrijft over het leven in Amerika'. *Als je het licht niet kunt zien* is gesitueerd in Europa en telt geen Amerikaanse personages. De jury preeft de 'verbeeldingsrijke en complexe roman, geschreven in korte, elegante hoofdstukken die de menselijke natuur en de tegenstrijdige krachten van technologie onderzoeken.' De andere genomineerde boeken *Let Me Be Frank With You* van Richard Ford, *The Moor's Account* van Laila Lalami en *Lovely, Dark, Deep* van Joyce Carol Oates.**

vrijwel niemand meer zijn met herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog. Dan is het geschiedenis geworden, iets van The History Channel en computerspelletjes.'

Die gedachte beklemmt Doerr: het idee dat deze dramatische historische periode een verhaaltje wordt, en daarmee nog meer te manipuleren valt.

'In de computerspelletjes die mijn kinderen spelen, zijn de Duitsers wreedaardige monsters die je zonder aarzeling dood moet schieten. Oké, dat zijn spelletjes, maar er ligt, zeker in de Verenigde Staten, een levensgroot gevaar van zwart-witdenken op de loer.

'Als er geen overlevenden meer zijn om via hun eigen individuele verhalen dat zwart-witdenken te ontcrachten, moet de literatuur dat doen.'

Doerr is ervan overtuigd dat literatuur een essentiële maatschappelijke functie heeft. Sterker: hij denkt dat boeken de wereld kunnen veranderen, kunnen redden zelfs.

'De Holocaust speelt in mijn boek geen rol op de voorgrond, maar is impliciet voortdurend aanwezig. De vernietiging van de Joden was alleen mogelijk door in de propaganda alle individuen op één hoop te gooien. Zoals de gruwelijkheden die IS momenteel bedrijft alleen mogelijk zijn door iedereen die niet een specifieke interpretatie van de Islam aanhangt op één hoop te gooien en als ketter af te doen.'

'Boeken verschaffen tegengif omdat zij vertellen over individuen en daarmee de valsheid van die generalisaties aantonen. Misschien ben ik naïef, maar ik ben heilig overtuigd van de helende kracht van literatuur: hoe meer mensen lezen, hoe beter de wereld.'

Anthony Doerr: *Als je het licht niet kunt zien*. Vertaald uit het Engels door Eefje Bosch. House of Books; 544 pagina's; € 19,99.

AANGRIJPENDE EN NOG STEEDS ACTUELE BOEKEN OVER DE OORLOGSJAREN

1940-1945

De kleine moeder van Bergen-Belsen HETTY VEROLME
Aangrijpend relaas over overleven in een kinderbarak. € 15,00
268 blz. / ISBN 9789401903233

Het Wenen van Hitler BRIGITTE HAMANN
Zijn leerjaren, waarin de kiem voor het latere nationaalsocialisme werd gelegd. € 34,99 / 506 blz.
ISBN 9789401903202

Ik ontsnapte uit Auschwitz RUDOLF VRBA
Overleven door levenswil, slimheid en soms puur geluk... € 10,00
408 blz. / ISBN 9789401905244